

به نام خدا

تحقیق و پژوهش

«از تئوری تا اجرا»

تألیف:

دکتر جمال فاضل کلخوران

دکتر بونس فروزان

حجت‌الیه امینی

سرشناسه	: فاضل کلخوران، جمال، ۱۳۳۴-
عنوان و نام پدیدآور	: تحقیق و پژوهش "از تئوری تا اجرا" / تألیف جمال فاضل کلخوران، یونس فروزان، حجت‌الله امینی؛ ویراستار علمی زهرا مبینی.
مشخصات نشر	: تهران: نرسی، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	: ۳۹۹ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۵۰۲۸-۳۳-۱
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: تحقیق -- روش‌شناسی
شناسه افزوده	: فروزان، یونس، ۱۳۵۴ -
شناسه افزوده	: امینی، حجت‌الله، ۱۳۶۷ -
رده - ای کشور	: ۱۳۹۴ ق ۹ / ۱۸۰ / ۵۵ Q
رده - بنیادی	: ۰۰۱ / ۴۲
رده - کتابشناسی ملی	: ۴۱۲۵۲۳۲

فهرست نویسی پیش از انتشار: انتشارات نرسی

نام کتاب	: تحقیق و پژوهش "از تئوری تا اجرا"
تألیف	: جمال فاضل کلخوران - یونس فروزان - حجت‌الله امینی
ویراستار علمی	: زهرا مبینی
طرح جلد	: محمود شهروسوند
نوبت چاپ	: اول - ۱۳۹۴
شمارگان	: ۵۰۰ نسخه
قیمت	: ۲۰۰۰۰ تومان
ناشر	: انتشارات نرسی
مرکز پخش	: خیابان انقلاب - روبروی دانشگاه تهران - مجتمع تجاری فروزنده - طبقه همکف - واحد ۳۳۵
	۶۶۹۵۵۰۸۰۰

حق چاپ محفوظ و مخصوص ناشر می باشد. تهران ۱۳۹۴

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۰۲۸-۳۳-۱

ISBN:978-600-5028-33-1

فهرست مطالب

۷	پیشگفتار.....
۱۱	فصل اول؛ طبقه‌بندی علوم.....
۱۳	علوم انسانی.....
۱۹	علوم فنی و مهندسی.....
۲۵	علوم پایه.....
۲۸	علوم پزشکی.....
۳۲	علوم کشاورزی.....
۳۳	علوم هنری.....
۳۷	فصل دوم؛ مفهوم فلسفه و تحقیق علمی.....
۳۹	مفهوم تحقیق علمی.....
۴۰	فلسفه تحقیق علمی.....
۴۱	هدف تحقیق علمی.....
۴۴	هدف از آموزش روش تحقیق علمی.....
۴۴	ویژگی‌ها و قواعد.....
۴۹	پیش‌نیازهای تحقیق علمی.....
۵۱	رابطه تحقیق علمی با آمار و رایانه.....
۵۵	فرایند تحقیق علمی.....
۵۷	فصل سوم؛ انواع تحقیقات علمی.....
۶۰	تحقیقات علمی براساس هدف.....
۶۳	تحقیقات علمی براساس ماهیت و روش.....
۸۹	فصل چهارم؛ انتخاب، تعریف و بیان مسئله تحقیق.....
۹۰	طرح مسئله تحقیق.....
۹۵	مطالعه ادبیات و سوابق مسئله تحقیق.....
۱۰۱	شناسایی و تحلیل مسئله تحقیق.....
۱۰۳	تعیین متغیرها و تدوین مدل‌های علی.....
۱۰۴	نحوه بیان مسئله تحقیق و نگارش آن.....
۱۰۷	فصل پنجم؛ تدوین فرضیه.....

۱۱۰	مفهوم و تعریف فرضیه.....
۱۱۱	نقش فرضیه در تحقیق علمی.....
۱۱۲	انواع فرضیه در تحقیقات همبستگی و تجربی.....
۱۱۳	ویژگی‌های یک فرضیه خوب.....
۱۱۵	شیوه تدوین، نگارش و ارزیابی فرضیه.....
۱۱۷	فصل ششم؛ نمونه‌گیری.....
۱۱۹	مفهوم نمونه.....
۱۲۰	انواع نمونه و روش انتخاب آن.....
۱۳۳	روش‌های برآورد حجم نمونه.....
۱۳۹	فصل هفتم؛ ابزار سنجش و گردآوری.....
۱۴۰	طبقه‌بندی ابزار اندازه‌گیری و گردآوری اطلاعات.....
۱۴۱	انواع ابزار گردآوری اطلاعات.....
۱۴۳	ابزارها و مقیاس‌های اندازه‌گیری.....
۱۴۵	طیف‌ها.....
۱۵۰	روایی و پایایی ابزار سنجش.....
۱۵۷	فصل هشتم؛ روش‌های گردآوری اطلاعات.....
۱۵۹	اصول روش‌های گردآوری اطلاعات.....
۱۵۹	روش‌های کلی گردآوری اطلاعات.....
۱۹۳	فصل نهم؛ کدگذاری، استخراج، طبقه‌بندی داده‌ها.....
۱۹۵	شیوه کدگذاری ابزار گردآوری اطلاعات.....
۱۹۹	استخراج داده‌ها.....
۲۰۰	طبقه‌بندی و تهیه جدول توزیع فراوانی.....
۲۰۱	فصل دهم؛ تجزیه و تحلیل داده‌ها و استنتاج.....
۲۰۳	انواع شیوه‌های تجزیه و تحلیل داده‌ها.....
۲۱۸	ارزیابی نهایی فرضیه.....
۲۲۰	اظهار نظر و پیشنهاد.....
۲۲۲	انتخاب روش کار.....
۲۲۵	فصل یازدهم؛ شیوه ارائه مطالب.....
۲۲۶	سیستم ارائه.....

۲۳۶	ارائه کتبی
۳۱۱	ارائه شفاهی
۳۲۱	فصل دوازدهم؛ اخلاق در پژوهش
۳۲۴	اخلاق پژوهشی
۳۲۵	اخلاق و پژوهش در ایران
۳۲۶	اصول اخلاقی در پژوهش های علوم پزشکی
۳۲۸	راهنمای اخلاقی پژوهش بر گروه های خاص
۳۵۸	راهنمای اخلاقی پژوهش بر حیوانات
۳۶۳	راهنمای اخلاقی پژوهش بر گامت و جنین
۳۶۷	فصل سیزدهم؛ ارجاع نویسی
۳۶۷	ارجاع ده
۳۶۹	روش بیکاگو
۳۷۶	روش PA
۳۸۷	روش ونکوور
۳۹۰	DOI یا نشانه دیجیتال چیست؟
۳۹۵	منابع و مأخذ

پیشگفتار

ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ
سوره القلم - آیه (۱)

صحبت از روش‌ها در تحقیق، یکی از مباحث مهم متدولوژیک است. با توجه به متعدد و متکثر شدن دانش‌ها و شاخه‌شده شدن علوم، در طی اعصار و قرون، روش‌های تحقیق نیز مسیر پرفراشی و تنبیهی طی نموده‌اند. برخی از این روش‌ها در آغاز، دایره مدار شیوه‌های سنتی و اسناد و کتابخانه‌ای بوده‌اند که در طول زمان، متحول و منظور گشته‌اند و سپس روش‌های نوین، به ویژه در قرن بیستم، ظهور یافته‌اند. هم‌اکنون، همراه با تحولات دنیای پوزیتیویسم، پیدا شدند که مبنای کار آنها، آزمایش و تجربه بود. در علوم مختلف، با تقسیم‌بندی‌های مختلفی از جهت روشی روبه‌رو هستیم که در این مقاله و مباحث بعدی، سعی در کالبد شکافی آنها داریم. پای هر علمی، روش شناخت آن است و اسباب و ابزار، ارزش قوانین هر علمی، به روش شناختی مبتنی است که در آن علم به کار می‌رود. تحقیق و پژوهش، رای‌آگاهی و شناخت مجهولات و پی‌بردن به مسائل ناشناخته صورت می‌گیرد در اصل، به دانش و کشف حقایق حالت فطری داشته و همین امر یکی از عوامل مؤثر در پیشرفت امر تحقیق و ایجاد روش‌های مختلف بوده است انسان همواره برای رسیدن به مقصود و حل مشکلات، راه‌های مختلف را تجربه می‌نماید و مناسب‌ترین راه و روش را انتخاب می‌کند بنابراین روش تحقیق، به‌دست از بکارگیری راه و روش خاصی است که اطلاعات مناسبتر و بیشتر را درباره موضوع مورد مطالعه فراهم نموده و عوامل و علل مرتبط بدان را مشخص نماید. به زبان دیگر استنباط‌های علوم مختلف از روش تحقیق متفاوت بوده‌اند: برخی روش تحقیق را؛ به معنای رویکرد هستی‌شناسی دانسته‌اند و برخی دیگر روش تحقیق را؛ به معنای مکاتب فکری و روش‌های تحلیل طبیعت و جامعه (مسئله‌تجربه‌گرایی، ثبات‌گرایی، ابطال‌گرایی، طبیعت‌گرایی، مکانیک‌گرایی، رفتارگرایی، تاویل‌گرایی، فهم‌گرایی و پدیدارشناسی). از سوی دیگر روش تحقیق؛ فرایند نظام‌مند برای یافتن پاسخ یک پرسش یا راه‌حل یک مسئله است. در این باره باید گفت که روش تحقیق، مجموعه‌ای از قواعد، ابزار و راه‌های معتبر (قابل اطمینان) و نظام یافته، برای بررسی واقعیت‌ها، کشف مجهولات، یافتن روابط و دست‌یابی به راه‌حل مشکلات است.

در پژوهش با دو رویکرد زیر روبه‌رو هستیم:

الف) رویکرد خردگرایانه

ب) رویکرد طبیعت‌گرایانه

به عبارت دیگر، انتخاب رویکرد انجام پژوهش، بر پای جهان‌بینی و نوع مثال فکری (پارادایمی) است که پژوهش‌گر اختیار می‌کند. منظور از پارادایم، مجموعه‌ای از مفروضه‌ها، مفاهیم یا گزاره‌هاست که از نظر منطقی، به طور انعطاف‌پذیری به هم مرتبط بوده، جهت فکری و پژوهشی را هدایت می‌کند. پارادایم خردگرایانه، با دیدگاه اصالت تحصیلی سروکار دارد. مفروض این پارادایم، آن است که واقعیت، چیزی است که فرد می‌تواند به وسیل حواس خود، آن را تجربه کند. این پارادایم بر پای این اصل استوار است که متغیرهای تشکیل دهند یک فرایند پیچیده را می‌توان به طور جداگانه از یکدیگر بررسی کرد؛ برای مثال، تأثیر رفتار معلم بر یادگیری دانش‌موزان را می‌توان بدون مطالع سایر متغیرهایی که بر یادگیری دانش آموزان اثر می‌کنند، بررسی کرد. بر این ویژگی‌های اساسی پارادایم خردگرایانه عبارتند از: تلخیصی بودن، تکرار پذیر بودن و ابطال پذیر بودن.

پارادایم طبیعت‌گرایانه بر این مفروضه استوار است که واقعیت، چیزی نیست که هم افراد، به طور یکسان آن را مشاهده کنند. تجربه مشابهی از آن به دست آورند. علاوه بر این، تقسیم یک پدیده پیچیده به اجزا و مطمح هر یک از اجزا، الزاماً ما را به شناخت کامل از آن پدیده نمی‌رساند و نیز واقعیت مورد مشاهده و مشاهده‌گر بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند و همچنین ارزش‌های پژوهش‌گر به نحوی، فرایند پژوهش را تحت تأثیر قرار می‌دهد. بنابراین، در پارادایم طبیعت‌گرایانه مفروض اصلی مورد تأکید، آن است که واقعیت مورد مشاهده، به تفسیر افراد و ذهنیت آنان بستگی دارد.

در حوز علوم رفتاری، کاربرد دو پارادایم یاد شده، منجر به دسته‌بندی روش‌های تحقیق شده است که عبارتند از:

الف) روش‌های کمی که در آنها از داده‌های کمی استفاده می‌شود.

ب) روش‌های کیفی که در آنها داده‌های کیفی به کار می‌رود.

این روش‌ها مکمل یکدیگر بوده، برای شناخت پدیده‌ها، می‌توان آنها را با هم مورد استفاده قرار داد. از دیگر تقسیم‌بندی‌هایی که برای روش‌های تحقیق - به وسیل برخی از نویسندگان - به کار برده می‌شوند تقسیم‌بندی‌های ذیل می‌باشند (cronbach & suppes, 1991).

- گذشته‌نگر و آینده‌نگر.

- نتیجه‌گرا و تصمیم‌گرا.

به طور کلی، چنانچه داده‌های گردآوری شده در رابطه با رویدادهایی باشند که در گذشته رخ داده، طرح تحقیق را می‌توان گذشته‌نگر تلقی کرد و در صورتی که داده‌های مورد نیاز پژوهش‌گر، دربار رویدادهایی باشند که پژوهش‌گر باید رخداد آنها را طی دستکاری‌هایی نسبت به یک متغیر به وجود آورد و یا به طور کلی، متغیر مورد مطالعه چنان باشد که مشاهد آن در آیند میسر باشد، در این صورت، طرح پژوهشی، آینده‌نگر تلقی می‌شود.

در برخی از نوشته‌های مربوط به پژوهش‌های علوم رفتاری، تحقیقات، به نتیجه‌گرا و تصمیم‌گرا تقسیم‌بندی می‌شوند. در این تقسیم‌بندی، منظور از تحقیقات نتیجه‌گرا، تحقیقاتی هستند که هدف پژوهش‌گر صرفاً یافتن پاسخ به مسئله‌ای است که هیچ گونه کاربردی بلافاصله بر آن متب نی باشد؛ در حالی که در تحقیق تصمیم‌گرا هدف پژوهش‌گر، یافتن پاسخ مسئله‌ای است که نیج آن، بلافاصله می‌تواند در تصمیم‌گیری، مورد استفاده قرار گیرد.

به طور کلی، منظور از روش تحقیق و پژوهش، ارائه مهارت‌ها و تجربه‌هایی است که دستیابی به هدف را آسان‌تر و عملی‌تر می‌سازد و با صرف وقت کمتر، نتایج بیشتری به دست می‌آید. این نکته، در کلیه روش‌ها مطرح است. یعنی هر کاری بر مبنای «روش»‌های برگرفته از تجربه‌ها و موفقیت‌ها انجام پذیر. تضمین بیشتری برای بهره‌دهی آن خواهد بود و افراد «دارای روش» موفق‌ترند و مبتدیانی که با روش افراد موفق آشنا می‌شوند، زودتر به نتیجه می‌رسند. کتاب حاضر نیز با هدف آگاهی‌دادن به پژوهشگران، دانش‌پایان و اساتید علوم مختلف تدوین گردیده است تا ضمن توانمند نمودن آنان در امر تحقیق و پژوهش بتوانند راه را برای توسعه علم هموار سازد.

استفاده از این کتاب برای کلیه اساتید، پژوهشگران و دانشجویانی که در امر تحقیق و پژوهش فعالیت دارند، می‌تواند راهنمایی جهت طی نمودن مراحل پژوهش باشد.

با وجود اینکه در نگارش این کتاب سعی شده است تا تمام منابع و اصطلاحات رایج در علوم مختلف بهره‌گرفته شود، با این حال مولفین آن را عاری از اشباه نمی‌دانند و از خوانندگان، دانشجویان و اساتید محترم تقاضا دارند تا با دیدی انتقادی به آن نظر کرده، نظرات، انتقادات و پیشنهادات اصلاحی خود را به آدرس پست الکترونیکی an.in.i@ut.ac.ir ارسال فرمایند.

مولفان - پاییز ۱۳۹۴